UDK 821.163.42-1:81’366
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 1. III. 2025.
Prihvaćen za tisak 29. IV. 2025.
https://doi.org/10.31724/rihjj.52.1.26

Luka Velić
Institut za hrvatski jezik
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
https://orcid.org/0000-0001-8561-2118
lvelic@ihjj.hr

DVOJINSKI OBLICI U MARULIĆEVOJ *JUDITI*

U članku se analiziraju dvojinski oblici u Marulićevoj *Juditi* usporedbom s drugim njegovim djelima i korištenjem spoznaja o razvitku i nestanku dvojine u hrvatskom jeziku. Prvo se uvodi u problematiku, potom se ispisuju i analiziraju dvojinski oblici prema semantičkoj kategoriji, zatim se statistički obrađuju, a naposljetku se izvode konačni zaključci o zastupljenosti dvojine u *Juditi*.

Uvod

Judita Marka Marulića napisana je 1501. godine, a izdana za Marulićeva života triput (1521., 1522. i 1523.), doživjevši i poslije razna izdanja. To je biblijski ep u šest knjiga (libara) o pobjedi izraelskoga naroda nad asirskom vojskom, postignutoj nakon što je Betuljanka Judita vjerski uzdignula svoj narod i asirskomu vojvodi Holofernu odsjekla glavu. Osnovicom joj je čakavska ikavština, a pisana je književnim jezikom, s određenim štokavskim i kajkavskim elementima (za kajkavske elemente usp. Listeš i Perković Dodig 2022: 289; Bandić 2024: 38, 39, 40), a jezično čuva neke, iz današnjega očišta, stare značajke.

Jednom je starom značajkom u *Juditi* i dvojina, koju u ovom radu analiziramo. Ona je u *Juditi* već dosta prorijeđena, što će se podrobno opisati. Pojedine dvojinske oblike uspoređujemo s oblicima u drugim Marulićevim djelima, dotično u *Od naslidovan’ja Isukarstova i od pogarjen’ja tašćin segasvitnjih* (= *Naslidovan’je*), *Suzani*, *Pjesmama* i poslanicama, kao i s izvorima o razvitku i nestanku dvojine u hrvatskom općenito.

I drugi autori koji su dosad pisali o jeziku Marulićevih djela (Rešetar 1927; Hraste 1950; Mladenović 1957; 1960;[1] Lukežić 2002; Horvat 2005;[2] 2024) doticali su se dvojine, no nitko u potpunosti, te dopunjavamo njihove spoznaje na primjeru *Judite*.

Metodologija

Iz *Judite* ispisujemo sve dvojinske oblike te ih razređujemo prema semantičkim kategorijama i potom statistički obrađujemo. Posebno izdvajamo i analiziramo i one oblike koji su podrijetlom dvojinski, ali već znače množinu, no oni nisu predmetom statističke obradbe.

Za analizu koristimo priređeno izdanje *Judite* s lektire.skole.hr (= Marulić Lektire), a za neke oblike konzultiramo i tri izdanja koja je Marulić doživio za života (Marulić 1521; 1522; 1523). Pritom za oblike u (Marulić Lektire) navodimo stranicu, a za oblike u izvornim izdanjima broj pjevanja i stiha. Za ostala Marulićeva djela s kojima uspoređujemo koristimo Konkordanciju (Moguš i Bujas 1980) i članke (Rešetar 1927; Hraste 1950; Mladenović 1957; 1960; Lukežić 2002; Horvat 2005; 2024; Horvat i Barbarić 2022a). Za oblike iz tih djela navodimo inicijal imena i broj stiha. Neke oblike uspoređujemo i s oblicima drugih šesnaestostoljetnih čakavskih pisaca (Lucićevima (1997) u *Pjesničkim djelima (izboru)* i Vrančićevima (1995) u *Životu nikoliko izabranih divic*).[3] Konzultiramo i izvore o razvitku i nestanku dvojine od praindoeuropskoga do suvremenoga hrvatskoga: Gluhak 1993; Lončarić 1996; Matasović 1997; 2008; Geić 1998; Lukežić i Turk 1998; Lukežić 2015; Hercigonja 1999; Kapović 2007; 2015; Kuzmić 2007; 2008; i Kuzmić 2015; i Šimudvarac 2015; Kapetanović 2011; Lisac 2012; Gadžijeva i dr. 2014; Mihaljević 2014; Blažević Krezić 2020; Celinić 2020. Mjestimice, gdje je moguće, uspoređujemo i s građom u suvremenim čakavskim govorima i govorima drugih dvaju narječja (Hraste, Hamm i Guberina 1956; Lončarić 1996; Lisac 2003; 2010; Benić 2014; Velić 2023). Za praslavenske dvojinske oblike koristimo Damjanović 2005; Kapović

[1] Za osvrt na navedene i ranije članke usp. Moguš 1972: 95.

[2] Za pregled novijih članaka u posljednjih četrdesetak godina usp. Barbarić i Horvat 2022b: 259. Od ostalih radova usp. i Horvat i Perić Gavrančić 2009; 2010.

[3] Njegov *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum: Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* nema dvojinskih oblika.

2015. Za usporednice u razvitku dvojine u *Juditi* i u drugim indoeuropskim jezicima koristimo Matasović 2008; Stenson 2020.

Analitička poglavlja uzglobili smo na sljedeći način: u prvom (1.) poglavlju dajemo pregled razvitka dvojine od praindoeuropskoga do suvremenoga hrvatskoga, a u drugome (2.) donosimo analizu dvojinskih oblika u *Juditi*, pobrajajući (a.) prvo dvojinske oblike u značenju dvojine, množinske oblike koji se već rabe umjesto dvojinskih te množinske oblike u značenju množine od imenica za parne dijelove tijela gdje bi se također mogla očekivati dvojina, zatim (b.) dvojinske oblike koji su postali množinski i potom (c.) statistički obrađujemo kolik je udio dvojinskih oblika skupljenih u (a.). Pritom će se u potpoglavlju a. poglavlja 2. imenice u dvojini odvajati prema semantičkom kriteriju, a ne po vrsti riječi, dok će tablični prikaz sadržavati razredbu prema vrstama riječi.[4]

Ciljevi i hipoteze

Ciljem je ovoga rada opisati gdje se javlja dvojina u *Juditi*. Specifičnim je ciljem opisati koliko je prorijeđena i u kojim se kategorijama još uvijek javlja te kolik joj je udio. Stoga se postavljaju četiri hipoteze u ovomu radu:

1. da je dvojina već prorijeđena premda se još čuva u nekim oblicima
2. da se javlja samo u nekim kategorijama i padežima
3. da se i statistički prorijedila
4. da je još uvijek djelomice otvorena kao kategorija.

Podrobna raščlamba oblika ima dati odgovore na gore postavljene pretpostavke.

[4] U nastavku rabimo i sljedeće kratice: anat. = anatolijski (jezik, jezici); ar. = arapski jezik; bsl. = baltoslavenski (jezik, jezici); čak. = čakavsko narječje, dijalekt, govor; germ. = germanski (jezik, jezici); gl. pr. proš. = glagolski prilog prošli; glsrp., dlsrp. = gornjo- i donjolužičkosrpski; got. = gotski jezik; hrv. = hrvatski jezik; hrvcsl. = hrvatskocrkvenoslavenski jezik; ie., neie. = indoeuropski, neindoeuropski (jezik, jezici); im., pr., zamj., br., gl. = imenica, pridjev, zamjenica, broj, glagol; imp. = imperativ; ir. = irski jezik; jd., dv., mn. = jednina, dvojina, dvojinski, množina, množinski; kajk. = kajkavsko narječje, dijalekt, govor; kaš. = kašupski jezik; knj. = standardni (književni) jezik; lat. = latinski jezik; latv. = latvijski jezik; lit. = litavski jezik; m., ž., s. r. = muški, ženski, srednji rod; N, G, D, A, V, L, I = oznake hrvatskih sedam padeža; os. = gramatička osoba (1., 2., 3.); praie. = praindoeuropski, indoeuropski prajezik; psl. = praslavenski jezik; skt. = sanskrt; slav. = slavenski (jezik, jezici); sln. = slovenski jezik; srčak. = srednjočakavski dijalekt, govor; srvj. = srednjovjekovni; steng. = staroengleski jezik; stgrč. hom. = homerski (Homerov) starogrčki jezik; stir. = staroirski jezik; stprus. = staropruski jezik; štok. = štokavsko narječje, dijalekt, govor; Vr, KP = vrpoljski, kninskopoljski novoštokavski ikavski govor.

1. Pregled razvitka i nestanka dvojine u hrvatskome: od praindoeuropskoga do suvremenoga hrvatskoga

Praie. je imao dvojinu, koju su potom prije ili kasnije izgubili ie. jezici-potomci, a neki ju čuvaju i do dana današnjega. Od klasičnih indoeuropskih jezika očuvali su ju skt., stgrč. (gdje se izgubila u V. st. pr. Kr.), germ. (u gl. i osobnih zamj. (got.) odnosno samo u osobnih zamj. (svi ostali germ. jezici)),[5] stir. (osim u gl.) i bsl. U ostalim ie. jezicima dvojina se izgubila, pričem je u anat. jezicima najvjerojatnije nije nikad ni bilo stoga što su se ti jezici odvojili od praie. prije nego se u potonjemu bila razvila dvojina (Matasović 1997: 133). Dotle je u drugim ie. jezicima, gdje se dvojina izgubila, ostalo manje ili više njezinih tragova (npr. u nekim oblicima broja 2 u lat.). U dvojini nisu se razlikovali svi praie. padežni nastavci, odnosno postojao je sinkretizam N=A=V, G=L i D=I, koji je očuvan u jezicima koji su dvojinu očuvali, čime i u bsl. jezicima.

U bsl. jezicima dvojina je postojala barem u povijesnim stadijima svih jezika, a do danas od baltijskih jezika čuva je najbolje lit. (ali je rijetka u knj. i ima je, primjerice, u basnama), a u tragovima latv. i stprus. (Matasović 2008: 177; Mihaljević 2014: 24), dočim je od slav. jezika još očuvana u sln., glsrp. i dlsrp. i u kaš., a bila je prisutna i u izumrlom slovinskom (Kapović 2007: 57).

U hrv. dvojina se čuvala u štok. do početka XV. st., a u kajk. početkom XVII. st. (Matasović 2008: 187; za kajk. Kuzmić i Kuzmić (2015: 100) kažu da su se neki oblici koristili još u prvoj polovici XVII. st.), dok su se u čak. neki kosi oblici čuvali još u XVIII. st. (isto: 23). U hrvatskim organskim idiomima dvojina se izgubila do XVI. st. prema Blažević Krezić (2020: 62), dočim Hercigonja (1999: 137, 138) donosi da se čuvala dobro još u čak. XV. st. Kuzmić (2008: 287–302) također donosi da se u starohrvatskom (u njegovu nazivlju) dvojina čuvala do konca XV. st., dok u XVI. st. počinju prevladavati množinski oblici. I Kapetanović (2011: 93, 110) kaže da su se u čak. književnom jeziku XVI. st. neki dvojinski nastavci rabili kao inačni množinski, a da se dvojina rabila uz 2 i ‘oba’ te kao stilogeni arhaizam. Matasović (2008: 194) donosi da se dvojina u *e*-vrsti najdulje bila čuvala iza broja 2 (tzv. vezana dvojina prema Kuzmiću i

[5] Oblici dvojine u osobnih zamj. mlađa su pojava u germ. jezicima, iako je dvojina kao kategorija stara. Tako npr. steng. wit „nas dva” dolazi od riječi za „mi” (usp. steng. wē) i „dva” (usp. steng. twā N ž. i s. r.), a ne odražava praie. dvojinske oblike osobnih zamj.

Šimudvarcu 2015: 37), a Kuzmić i Šimudvarac (isto: 49) ističu da su se u čak. pravnim tekstovima dvojinski oblici s 'oba' beziznimno bili čuvali do konca XV. st. Također, prema Matasoviću (2008: 303) dvojina je prvo nestala u gl., a potom u ostalih vrsta riječi. Gadžijeva i dr. (2014: 94) spominju da su se u hrvcsl. tzv. *dualia tantum* za parne dijelove tijela koristile i kad je više parova posrijedi, ali da je takvu porabu sve više zamjenjivala množina. Danas dvojinu čuvaju samo neki sjeverozapadni kajk. govori na granici sa Slovenijom (Lončarić 1996: 97; Celinić 2020: 13), a od im. *oko* i *uho* čuvaju ju arhaično-konzervativni starinački govori na Krku (Lukežić i Turk 1998: 151, 154), a zabilježena je u tih imenica i u trogirskom cakavskom govoru (Geić 1998: 44). U ostalim govorima i u knj. postoje samo ostatci dvojine. Njih je više ili manje ovisno o pojedinom narječju i govoru, i to su danas sve posebni oblici množine, a izgubljen je i dvojinski sinkretizam. Najizrazitiji je ostatak dvojine u brojnim govorima i u knj. NAV *-a* m. i s. r. imenskih riječi, koji u knj., svim štok. i u nekim čak. i kajk. govorima dolazi uza 2 – 4, a izvorno dolazio je samo uza 2, što je i dalje slučajem u nekim kajk. i čak. govorima i što neki zovu „pravom dvojinom" (Lončarić 1996: 97, 98; Lisac 2003: 27; 2010: 28). Kajk. govori, koji čuvaju tragove dvojine u NAV uza 2 ili 2 – 4, čuvaju i negdanji NAV dv. s. r. *-ę* (Lončarić 1996: 97). U drugim kajk. govorima izgubili su se i ti ostatci u m. i s. r. (Lončarić 1996: 97, 98). U knj. i u brojnim govorima podrijetlom su dvojinskima nastavci im. 'oko' i 'uho' i broja 2. Dvojinskih je ostataka i u drugim oblicima ovisno o govoru, za što usp. u literaturi, npr. (Lončarić 1996; Lisac 2003; 2010). Svi su spomenuti zaključci relevantni za našu analizu dvojine u *Juditi*.

2. Dvojina u *Juditi*

a. Distribucija dvojinskih oblika u značenju dvojine

Dvojine u *Juditi* nema u gl., nego samo u sklonidbi, što se slaže s činjenicom da se u hrv. dvojina najprije izgubila u gl. prema Matasoviću (2008: 303).

Dv. oblici na mjestima gdje se očekuje dv. jesu ovi:

1. u im. 'dan': *na dvadeset i dva dni* A dv. (str. 5.), dočim je u *za tri dni* (str. 61.) možda posrijedi stari A mn. *dni* – Horvat (2005: 92) u *Naslidovan' ju*

pronalazi *dni* A mn. x8

2. u nekim oblicima im. za parne dijelove tijela:

'koljeno': vjerojatno *pad na kolinu* L dv. (13.) ~ A dv. od iste im. u srodnim svezama u srvj. hrv. *padь* (= pavši) *na kolene*/*koleni* i *pade na svoi koleni* prema Hercigonjinim (1999: 127, 129) primjerima – u (Marulić 1521; 1522; 1523) I128 sukladno grafiji ne udvaja se dočetno <-u> u <cholinu>, te po tom ne znamo je li posrijedi jd. ili dv., no usporedbom s Hercigonjinim primjerima vidimo da u svezi 'pad (= pavši) *ili* pade na _____ (A dv. ili L dv. od 'koljeno')' dolazi A dv. ili L dv. od 'koljeno' ovisno o kontekstu

'noga', 'ruka': *nogu* G dv. (str. 73.), *obi ruci* A dv. (str. 87.)

'oko', 'uho': *oči* N dv. (str. 67.), A dv. (str. 54., 55., 2x 56.), *očiju* G dv. (str. 48.), *očima* I dv. (str. 12., 28.), *s plačnima očima* I dv. (str. 40.) i jednom *očimi mojima* I (str. 10.), s *-imi* I mn. na im. uslijed rime, a očuvanim *-ima* I dv. na zamj., *uši* A dv. (str. 50., 66., 70., 84.) – u *Naslidovan' ju* pronalazi se i *ušiju* / *ušeju* GL dv. (Horvat 2005: 96–97), a u *Pjesmama* (PJ.12.196) *ušiju* L dv. (Moguš i Bujas 1980: 653)

> U jedinoj svezi *oči*/*uši* NAV dv. i pridjevske riječi, *prid oči vaše* A (str. 5.), pridjevska riječ dolazi u A mn., po čemu zaključuje se da Marulić u tom primjeru ne čuva dvojinu i u pridjevske riječi u tom kontekstu. I u poslanicama sreće se samo (Mladenović 1960: 139) *oči moje*, *uši tvoje* oboje A. No, Vrančić dosljedno čuva dvojinu i u pridjevskih riječi u NAV uz te dvije im., npr. *oči moji* NA dv., *uši tvoji* N dv. ((1995: 24, 48, 58); to uočava i Lisac (2012: 42)), a takvo čuvanje vidimo i u nekim današnjim čak. govorima poput srčak. susačkoga *õči mojì* (Hraste, Hamm i Guberina 1956: 97). Dakle, pridjevske riječi uza *oči* i *uši*, oboje A dv., ne čuvaju dvojinu u akuzativu, no sigurno je dvojina očuvana u *s plačnima očima* I dv., jer ondje obje riječi čuvaju dvojinsko *-ima*; ovdje analizirani oblik *očimi* I mn. u *očimi mojima* I u Konkordanciji (1980: 388–389, 653) jedini je posvjedočeni množinski oblik imenica 'oko' i 'uho', dočim su svi ostali oblici tih imenica u cijelu Marulićevu opusu dvojinski.

'pleće': najvjerojatnije *po pleću* L dv. (str. 77.) – po izvorniku (Marulić 1521; 1522; 1523) VI94 ne može se znati je li posrijedi jd. ili dv. jer se sukladno grafiji ne udvaja <-u>, no vidi se da je taj oblik, kao i oblik *na*

pleću L dv. (koji nije iz *Judite*) prema Rešetaru (1927: 168) dvojina, što je vidljivo i usporedbom sa štok. idiomom Marina Držića, koji ima na im. *-u* L dv. u *na mojijeh pleću* L iz korpusa komedija u prozi (isto)

'rame': *rami* A dv. (str. 39., 48., 49.) – Mladenović (1957: 124) samo oblik na str. 39. analizira kao dvojinski, ali logično je pretpostaviti semantički dva ramena i za druga dva oblika

Mladenović (1957: 127) iz *Suzane* (S33) navodi i čuvanje *obrvi* NAV dv. (izvan rime), dok u *Juditi* ta riječ nije posvjedočena na mjestima gdje se očekuje dvojina.

3. im. 'vrata': *prid vrati* A dv. (str. 21.)[6] i *prid vrate* A dv. (str. 38., s ekavskim odrazom jata) – dvojina je jer je pretpostavka da su vrata dvodijelna ili pod utjecajem dvodijelnih vrata, dočim je na svim drugim mjestima *vrata* A mn.

4. im. 'djelo' i 'stopa': *naši dili* A dv. *ki… ki* (str. 34., u *dili* rimuje se *-li*), *stopi* A dv. (str. 51., rima)

Lukežić (2002: 28) oblik *naši dili* pogrješno analizira kao G mn. (s nastavkom *-i*), što ne može biti točno jer se, da je *dili* G mn., ne bi moglo izgubiti *x* u *naši* (Marulić inače *x* svugdje čuva), tj. G mn. imao bi glasiti **naših dili, a to nije slučaj. Osim toga, autorica (isto) krivo prevodi cio kontekst gdje se taj oblik javlja, citirajući *Pozriv naši dili, ki su humiljenstva* i tumači to kao „Pogledavši koje su poniznosti naših djela" – tu oblik *humiljenstva* nije N mn., nego G jd., jer da je to N mn., odnosna zamj. umjesto *ki* glasila bi **ka. Pogleda li se i idući stih, cio širi kontekst (str. 35.), koji se javlja u hijazmu (*pozriv* gl. pril. proš. : *pogledaj* imp.), (…) *pozriv naši dili ki su humiljenstva. | I onih* (= G mn. u službi A mn., tj. „ona (djela)") *oholstva, ki prite, pogledaj*. treba prevesti kao „(…) pogledavši naša djela, koja su s jedne strane ònā poniznosti (= ponizna). I s druge ònā oholosti (= ohola), koja prijete, pogledaj.", gdje je prema tome *naši dili* i morfološki i semantički dvojinom jer označava dvije vrste djela – poniznosti i oholosti – premda razbijena u dvije rečenice. Priređivač izdanja koje konzultiramo (= Marulić Lektire) pravilno prevodi *naši dili ki* kao

[6] Manja je vjerojatnost da je oblik vrati po kontekstu I mn., usp. (sve na str. 21.) *Damasku prid vrati prišad, malo potarp, | poče žita žgati ka jur prošahu sarp.*

„naša djela koja“. Oblik *dili* u *naši dili* ne spominje Mladenović (1957) među imenicama srednjega roda, iako navodi i *dili* G mn. na drugim mjestima u *Juditi* i *Suzani* (isto: 124). Da zberemo: *naši dili* jest A dv., a *ki… ki* N dv. s. r., odnosno oblik *naši dili* A dv., a s njim i *ki* N dv. x2, mogu biti samo NAV dv.

Imenicu *stopi* A dv. dvojinskom analizira Mladenović (1957: 127), i u pravu je uzme li se u obzir kontekst, da u *one steruć stopi* oblik *stopi* vjerojatno znači više stopa (= koraka), no kako *one* N mn. podrazumijeva Juditu i Abru (dakle mn. umjesto dv. u te zamj.), taj oblik *stopi* podrazumijeva dvoje – Juditine i Abrine stope – dakle, kao i oblik *naši dili ki… ki*, primjerom je semantičke dvojine.

5. br. 2 i ‘oba’: *dva* NA dv. m. r. (str. 5. (tu u sastavu broja 22), 34., 66.), *dviju* G dv. m. r. (str. 51.), *dvi* NA dv. ž. r. (str. 25., 67., 70.), *obi* A dv. (str. 87.)

u pjesništvu *dvimi grisi* (str. 51.) I mn., a na istoj stranici u proznom objašnjenju *dvima grisi* s I dv. *-ma* m. r. na broju, također u pjesništvu *dvima njim* (str. 61., rimuje se *njim*) s D dv. ž. r. na broju; posvjedočeno samo *obimi* I mn. u *kolinmi obimi* (str. 58.), ali oba *-mi* tu su u rimi pa se pretpostavlja i čuvanje **obima* kao i u slučaju *dvima*

6. u NAV m. r. uza 2 i u NAV *e*-vrste uza ‘oba’: *dva poglavitija* N dv. m. r. (str. 34.) prema množini uza 3 u *tri misece* A mn. (str. 6.) i *tri miseci* A mn. (str. 87., s A mn. *-i*), *obi ruci* A dv. (str. 87.)

dvojina je u NAV m. r. isključivo uza 2 još u Vrančića (npr. (1995: 18, 70) *dva venca*, *dva sina*), a takvo stanje prevladava u čak. XVI. st. prema Kuzmiću i Šimudvarcu (2015: 43, 44)

oblik *obi ruci* slaže se s Kuzmićevim i Šimudvarčevim (2015: 49) zaključcima da se dvojina najdulje beziznimno čuvala uza ‘oba’, jer Marulić na svim drugim mjestima ima samostalno *noge*, *ruke* oboje NA mn., a isključivo takve oblike srećemo u Lucića i Vrančića; Marulić još čuva izvorni NAV dv. ž. r. *obi*, dočim gotovo stoljeće mlađi Vrančić (1995: 47, 63, 64) ima mlađe NAV ž. r. *obe* s analoškim množinskim *-e*, kako je i danas u brojnim govorima (npr. u srčak. Kukljici (Benić 2014: 340) i u Vr i KP (Velić 2023: 129)).

Tablica 1. Prikaz Marulićevih dv. oblika

vrsta riječi i padež	primjer
imenice:	
a-vrste s. r.	
NAV dv.	*dili* A dv. x1, *vrati* A dv. x1, *vrate* A dv. x1, *rami* A dv. x3
GL dv.	*kolinu* L dv., *pleću* L dv.
bivše korijenske imenice ‘oko’ i ‘uho’	
NAV dv.	*oči* N dv. x1, A dv. x5, *uši* A dv. x4
GL dv.	*očiju* G dv. x1
DI dv.	*očima* I dv. x3
stara *n-osnova ‘dan’	
NAV dv.	*dni* A dv. x1
e-vrsta	
NAV dv.	*ruci* A dv. x1, *stopi* A dv. x1
GL dv.	*nogu* G dv. x1
pridjevi:	
NAV dv. m. r.	*poglavitija* N dv. x1
DI dv. s. r.	*plačnima* I dv. x1
zamjenice:	
posvojne	
NAV dv. s. r.	*naši* A dv. x1
DI dv. s. r.	*mojima* I dv. x1
odnosne	
NAV dv. s. r.	*ki* N dv. x2
brojevi:	
2	
NAV dv.	*dva* NA dv. m. r. x3, *dvi* NA dv. ž. r. x3
GL dv.	*dviju* G dv. m. r. x1
DI dv.	*dvima* D dv. ž. r. x1, *dvima* I dv. m. r. x1
‘oba’	
NAV dv.	*obi* A dv. ž. r. x1

Dodajemo i da se jedini posvjedočeni podrijetlom dvojinski oblik osobnih zamj., *naju* G (str. 28., 35., 40.), u *Juditi* uvijek rabi u množinskom značenju. Oblici *naju* i *vaju* GL dv. (u Marulića i u drugim padežnim službama) u *Juditi* i *Suzani* pretežu u množinskom značenju prema Mladenoviću (1957: 129), no dvojinsko se značenje oblika *vaju* (u službi D) bilježi jednom u S261 (isto). I Hraste (1950: 259) oblike *naju* i *vaju* drži dvojinskima.

Kratak komentar. Morfološki, očuvan je dvojinski sinkretizam, što se, premda nemamo primjere u cijeloj promjeni ni od jedne kategorije, vidi po različitim oblicima, usp. *nogu* G dv., *kolinu*, *pleću* oboje L dv., *očiju* G dv., *očima* I dv. (to pretpostavlja i *očima D dv.), *dviju* G dv. m. r. te *dvima* D dv. ž. r. i I dv. m. r., a iz *Naslidovan'ja ušiju*/*ušeju* GL dv. Opaža se da se dvojina očuvala u nekim oblicima: im. 'dan', im. za parne dijelove tijela 'koljeno', 'ruka' i 'noga', 'oko' i 'uho', 'pleće' i 'rame' (u *Suzani* i 'obrva'), u NAV dv. im. 'vrata', zatim 'djelo' i 'stopa', u br. 2, u NAV im. m. r. uza 2 i u NAV im. *e*-vrste uza 'oba'. Dvojinu u cijeloj promjeni Marulić još čuva samo u im. 'oko' i u br. 2, premda objema kategorijama nisu posvjedočeni neki oblici, no pretpostavljaju se uslijed čuvanja dvojinskoga sinkretizma. Također, u nekim oblicima tih dviju kategorija konkuriraju i množinski oblici. U ostalih imenica dvojina se javlja samo u nekim padežima. Točnije, samo se u im. za parne dijelove tijela i u br. 2 čuvaju pojedini oblici svih padeža, dok se u drugim slučajevima čuva samo NA (tj. NAV) dv. U većini tih kategorija i danas imamo ostataka dvojine u knj. i mnogim govorima, dok je Marulić imao više specifičnosti i još čuvao dvojinu kao kategoriju u analiziranim oblicima.[7]

Kako se 1) dvojina u *Juditi* većinom čuva u vremenske im. 'dan', u im. za parne dijelove tijela, u im. 'vrata', u broja 2, u NAV dv. m. r. uza 2 i u NAV dv. *e*-vrste uza 'oba' te 2) kako se u većini tih kategorija čuva samo u nekim padežima, dvojina je u Marulića morfološko-semantički uglavnom zatvorena. Međutim, da je dvojina i dalje donekle morfološki otvorena i da nije ograničena samo na dotične semantičke kategorije, pokazuju primjeri *naši dili ki… ki* i *stopi* NA dv. To je zato što im. 'djelo' i 'stopa' ne predstavljaju nikakav semantički poseban slučaj čuvanja dvojine kao u ostalim slučajevima. Međutim, jedino ta dva oblika pokazuju odmak od ostalih primjera čuvanja dvojine u *Juditi*, i prema tome otvorenost je dvojine minimalna. Osim toga, oba imenična oblika (*dili*, *stopi*)

[7] Marulićeva dv. u *Juditi* prema tome koje oblike čuva, a koje je izgubila, ima u nekim općim načelima podudarnosti načinu gubitka dv. povijesno u sln., dotično da se prvo izgubila u e-vrsti i da se bolje čuvala vezana dv. (Jakop 2008: 27–31). Po nekim osobitostima Marulićeva dv. konzervativnija je od dvojine u sln. u XVI. st., dotično po tom što dv. posebnosti imenica 'oko' i 'uho' Marulić još gotovo posve (a Vrančić još okolu 1585. u Životu nikoliko izabranih divic prema autorovu uvidu posve) čuva, što je još slučajem za imenicu oko u Trubarovoj *Cerkovnoj ordningi* iz 1564., ali već se u Dalmatinovu prijevodu *Biblije* na sln. iz 1584. samo dvaput javlja izvorna dv. za oko, oba puta u I dv. (isto: 30). Dv. se u sln. naknadno obnovila kao kategorija (što u hrv. nije bio slučaj, nego je nestala), ali je gotovo posve izgubila GL dv. (koji su očuvani jedino u naju (od zamj. 1. os.) i vaju (zamj. 2. os.)), što je također podudarno Marulićevim dv. oblicima, gdje se najslabije čuva GL dv., a nešto bolje DI dv.

dolaze u rimi, što ih čini posve iznimnima. Međutim, ta minimalna morfološka otvorenost dvojine nije slučajna jer je u čak. XVI. st. još postojao nastavak *-i* NAV dv. s. r. i *e*-vrste, a i neki drugi oblici dvojine tad su se još uvijek čuvali, usp. (Kuzmić 2007: 63; Kuzmić i Šimudvarac 2015: 43).

Sužavanje dvojine na im. za parne dijelove tijela i im. 'dan' u značenju vremena ima genetske usporednice u ostatcima dvojine u tim kategorijama u današnjem hrv. knj. i nekim govorima, a tipološke usporednice u čuvanju nekih oblika dvojine u tim kategorijama u nekim drugim suvremenim i starijim ie. jezicima, a neke primjere donosimo u nastavku. U Vr i KP očuvale su se specifičnosti u G mn. u *rùkū*/r*ȕkū,* nô*gū/nȍgū,* ôd*ȇjū i* û*šijū* (Velić 2023: 101, 105), a uz br. 2–4 po pamćenju (naj)starijih očuvan je oblik *dnî* (*dvá dnī*, *trí dnī* i d*ȅtri dnî* (moji podatci)),[8] koji je uza 2 podrijetlom dvojinski. Lukežić (2015: 48) za G mn. *-iju* (< GL dv. *i*-vrste) kaže da se uglavnom zadržao u imenica koje znače dijelove tijela (koji nisu uvijek parni, ali neki jesu, op. a.). U ir. posebni su se dvojinski oblici očuvali u nekolicine im., među kojima i od im. 'noga' i 'ruka' (Stenson 2020: potpogl. 20.2.3.).[9] U stgrč. hom. od praie. korijena *h_3ek^w- „oko" preostala je samo dv. (NAV dv. *ósse*), dočim se jd. ne navodi (Matasović 2008: 208).[10]

Dakle, glede dvojine u Marulića:

a) očuvao se dvojinski sinkretizam

b) čuvaju se samo neki oblici, od čega pojedine oblike svih padeža imaju im. za parne dijelove tijela i br. 2, dočim ostali oblici čuvaju samo NAV dv.

c) većina očuvanih dvojinskih oblika u *Juditi* ima usporednice u ostatcima dvojine u današnjem hrv. knj. i hrv. govorima

[8] Objašnjenje dijalektološkoj metodi prikupljanja podataka po pamćenju (naj)starijih: (naj)stariji u Vr i KP više ne koriste aktivno oblik dnî uza 2–4, nego samo mlađe dâna, ali pamte prema živu sjećanju da su još stariji govornici od njih, koji su u međuvremenu umrli, tako govorili. Dakle, današnji (naj)stariji govornici pasivno pamte oblik dnî, koji se više aktivno ne koristi jer su govornici, koji su ga još govorili, izumrli.

[9] U (Stenson 2020) nisu obrojčene stranice pa citiramo potpoglavlje.

[10] Iako nije posrijedi ie. jezik, ali jest jezik s dvojinom, po sužavanju dvojine i na im. za parne dijelove tijela i na im. za vrijeme (u *Juditi*: 'dan') izvrsnu tipološku usporednicu *Juditi* daje suvremeni govorni ar. Dok se dvojina u ar. knj. posve čuva, u govornom jeziku postoje oscilacije ovisno o dijalektu (usp. Ratcliffe 2008: 446). Zahvaljujem i kolegici Tatjani Paić-Vukić na usmenoj potvrdi podatka o čuvanju dvojine u govornom ar., dotično da je općepoznato da se očuvala u im. za parne dijelove tijela i u vremenskim izrazima, dakle vrlo blisko Marulićevu idiomu *Judite*. Kako hrv. i ar. nisu genetski srodni, podudarnost je u razvitku dvojine u tim dvama jezicima opća tipološka.

d) nije posve morfološko-semantički zatvorena nego je minimalno morfološki otvorena

e) bolje čuvanje dvojine u im. za parne dijelove tijela i u vremenske im. ‘dan’ ima genetsku usporednicu u čuvanju ostataka dvojine u tim kategorijama u današnjem hrv. knj. i nekim govorima, a tipološke usporednice u čuvanju dvojine u tim kategorijama u stgrč. hom. i ir.

Mn. oblici na mjestima gdje se očekuje dv. jesu:

1. u im. za parne dijelove tijela:

‘koljeno’: *kolina* A dv. (str. 49., 68., 87.), *kolinmi obimi* I mn. (str. 58., oba *-mi* u rimi)

‘noga’, ‘ruka’: *na noge* A mn. (str. 66.), *nog* G mn. (str. 33., 49.), *nogam* D mn. (str. 69.), *na nogah* L mn. (str. 50., 68.), *nogami* I mn. (str. 75.), *ruke* A mn. (str. 27., 47., 50.), *ruk* G mn. (str. 25.), *rukah* L mn. (str. 49.), *svojimi rukami* I mn. (str. 64.) – Lucić (1997: 27, 66) još uvijek čuva DI dv. *-ama* u *svojima… rukama* I dv. i *rukama* I dv.

‘pleće’: *pleća* A mn. (str. 19.)

‘rame’: *rami svojimi* I mn. (str. 72.)

‘usna’: *usne* N mn. (str. 39.)

‘usta’: *usta* A mn. (str. 10., 28.), *ust* G mn. (str. 39., 58.), *u ustih mojih* L mn. (str. 49.), *usti* I mn. (str. 75.) – dočim su u Marulića svi oblici im. ‘usta’ množinski, u Lucića (1997: 48) nalazimo dvojinu na im. i pr. u *usti rumenjahni*, kao i u čak. XVI. st. uza *usta* NAV mn. prema Kuzmiću (2007: 63, 64–65)

2. u im. ‘vrata’: *vrata* A mn. (str. 10., 33., 60., 75., 86.), *vrat* G mn. (str. 51., 70., 74.)

3. u osobne zamj. 3. os.: *one* N mn. ž. r. (str. 51.)

4. u kosim padežima br. 2 i uza 2: *popom… dvim* D mn. m. r. (str. 43.), *dvimi grisi* I mn. m. r. (str. 51.) u pjesništvu ali u prozi *dvima grisi* I (isto), *ove dvi… ostale* | *…zaspale* N mn. (str. 67–68), *ove dvi* N mn. (str. 70.)

u *ne dvi, ni tri zime* (str. 25.) oblik je *zime* A mn. možda semantički mn. jer se nadovezuje na *tri*.

Tablica 2. Marulićevi mn. oblici gdje se očekuje dv.

vrsta riječi i padež	primjer
imenice:	
a-vrste	
m. r.	
D mn.	*popom*
I mn.	*grisi* x2
s. r.	
NAV mn.	*kolina* A mn. x3, *pleća* A mn. x1, *usta* A mn. x2, *vrata* x5
	ust x2, *vrat* x3
G mn.	*ustih* x1
L mn.	*kolinmi* x1, *rami* x1, *usti* x1
I mn.	
e-vrsta	*noge* A mn. x1, *ruke* A mn. x3, *usne* N mn. x1
NAV mn.	*nog* x2, *ruk* x1
	nogam x1
G mn.	*nogah* x2, *rukah* x1
D mn.	*nogami* x1, *rukami* x1
L mn.	
I mn.	
pridjevi:	
NAV mn. ž. r.	*ostale* N mn. x1, *zaspale* N mn. x1
zamjenice:	
osobne	
N mn. ž. r.	*one* x1
posvojne	
L mn.	*mojih* x1
I mn.	*svojimi* x2
pokazne	
NAV mn. ž. r.	*ove* N mn. x2
brojevi:	
2	
D mn.	*dvim* x1
I mn.	*dvimi* x1
‘oba’	
I mn.	*obimi* x1

Kratak komentar. Množinski se oblici javljaju u im. za parne dijelove tijela ‘koljeno’, ‘noga’ i ‘ruka’, ‘pleće’, ‘rame’, ‘usna’ i ‘usta’, u im. ‘vrata’ i u im. i

imenskih riječi uz br. *dvi* NAV dv. ž. r. i u DI dv. br. *dva* i imenske riječi uza nj, od toga beziznimno uza *dvi*. U imenica ‘usna’ i ‘usta’ u *Juditi* nikad nije očuvana dvojina, a *vrata* A mn. prevladava nad *vrati*/*vrate* A dv.

Mn. su oblici gdje je semantički mn., ali se i dalje može očekivati dv. (tzv. *dualia tantum* prema Gadžijevoj i dr. 2014: 94):

samo u 1. im. za parne dijelove tijela:

‘noga’, ‘ruka’: *pod noge vaše* A mn. (str. 74.), *nogami* I mn. (str. 14., 17., 37., 67.), *ruke* N mn. (str. 85.), A mn. (str. 27., 40., 47., 82.), *ruk* G mn. (str. 40.), *rukah* G mn. (str. 26.), L mn. (str. 30.), *rukami* I mn. (str. 15., 37.) – Vrančić (1995: 37) još uvijek ima *rukama* D dv. *zalih ljudi*, premda je njegov *Život nikoliko izabranih divic* gotovo stoljeće mlađi od Marulićeve *Judite*

‘pleće’: *pleća* A mn. (str. 25.)

‘usna’: *usan* G mn. (str. 84.)

‘usta’: *usta* A mn. (str. 72.), *usti* G mn. (str. 65.).

Tablica 3. Marulićevi mn. oblici gdje se i semantički očekuje mn., ali se može očekivati dv. jer su posrijedi *dualia tantum*

vrsta riječi i padež	primjer
imenice:	
a-vrste s. r.	
NAV mn.	*pleća* A mn. x1, *usta* A mn. x1
G mn.	*usti* x1
e-vrste	
NAV mn.	*noge* A mn. x1, *ruke* NA mn. x5
G mn.	*ruk* x1, *rukah* x1, *usan* x1
L mn.	*rukah* x1
I mn.	*nogami* x4, *rukami* x2
zamjenice:	
posvojne	
NAV mn. ž. r.	*vaše* A mn. x1

Ovamo pribrajamo da Marulić ima *parsami* I mn. (str. 17.) iako je rod te im. nejasan jer nije posvjedočena u NAV mn. U *Naslidovan' ju* ta je riječ posvjedočena

samo kao *parsi svoje*/*moje* A mn. (Horvat 2005: 101). Prema tim primjerima posrijedi je čuvanje očekivane izvorne množine jer je oblik *pr̀si* prema Gluhaku (1993: 506) podrijetlom množinski (kao i mlađe *pr̀sa* NAV mn.), a ne dvojinski. S druge strane, i množinu i, puno češće, mlađu dvojinu imamo u Vrančićevu (1995: 16, 20, 41, 55, 59, 63, 66, 68, 76, 83, 93, 102, 105, 106, 108) *njegove parsi* A mn., *u svojih parsi* L mn. prema *parsi moji* x2, *parsi svoji* x4 i *svoji parsi* sve A dv., *na nje parsiju* L dv., dočim je nejasno je li množina ili dvojina u *parsi* x5 NA. U Lucića također srećemo mlađu dvojinu u *parsi bilji* x2 N dv. (1997: 45).

Kratak komentar. Dakle, u kontekstima gdje je značenje množine (= više parova) od posvjedočenih im. nemoguće je više uporabiti tzv. *dualia tantum*, što je bilo moguće u hrvcsl. prema Gadžijevoj i dr. (2014: 94), a u hrv. još u Vrančića u primjeru *rukama zalih ljudi*. Prema primjerima iz Moguševe i Bujasove građe (1980: 371–372, 489–490), osim *nogu* G dv. (u značenju dv.) iz *Judite*, u ostatku Marulićeva opusa nema uopće dvojinskih oblika im. 'noga' i 'ruka'. Iz svega dosad proizlazi da Marulić u većine im. za parne dijelove tijela čuva neke dvojinske oblike, a samo u 'usna' i 'usta' ima jedino množinu.

Komentar na čuvanje dvojine u svezama dviju riječi. Ovamo ne ubrajamo sveze br. i imenske riječi u NAV dv. Od posvjedočenih oblika tu se dvojina čuva u DI dv. br. 2, u im. *oko* i pridjevske riječi uz nju u I dv. te u svezi *naši dili* A dv. *ki… ki* N dv. s. r. Najrjeđe se potpuno čuva dvojina (dvaput: *s plačnima očima* I dv. i *naši dili* A dv. *ki… ki* N dv.), češće je samo jedan oblik u dv. (četiri puta: *prid oči vaše* A, *očimi mojima* I, *dvima grisi* I i *dvima njim* I ž. r.), a najčešće s mn. u obama oblicima (sedam puta: *dvimi grisi* I mn., *popom… dvim* D mn., *u ustih mojih* L mn., *kolinmi obimi* I mn., *svojimi rukami* I mn., *rami svojimi* I mn. i *pod noge vaše* A mn.). U nekima od tih oblika oblik je broja 2 i 'oba' u množini (*dvimi grisi*, *popom… dvim*, *kolinmi obimi*), dočim je očekivati da je i ondje mogao biti u dvojini, a isto vrijedi i za oblik *očimi* I mn. Stoga su sveze gdje je samo jedan oblik u dvojini možda i najčešće u Marulićevu idiomu. Kuzmić i Kuzmić (2015: 42) za čak. književni jezik kažu da u XVI. st. množinski nastavci postaju dominantniji od dvojinskih u broja 2, a da se dvojinski nastavci bolje čuvaju u riječi 'oba', te da su oblici broja 2 morfološki dvojinski ako imaju dvojinske nastavke, dočim je sintaktičko slaganje s drugim riječima množinsko. To se slaže s Marulićevim oblicima. Takve sveze, gdje je samo jedan oblik dvojinski,

susrećemo i u Vrančića, npr. (1995: 33, 45, 97) u *ušima mojim* D, *zapovidima Cesarovim* D (tu je *zapovidima* D u značenju mn.), *obima svojim roditeljem* D, a ima i čuvanja dvojine na obama oblicima u Lucićeva (1997: 27, 44) *svojima… rukama*, *nad čarnima nad očima* x2 I dv. (dakle od im. 'oko' i 'ruka', gdje i danas imamo ostataka dvojine u knj.). Sve je to u skladu sa slabijim čuvanjem dvojine u čak. XVI. stoljeća nego u ranijim stoljećima.

Opći komentari. Vidljivo je da Marulić još čuva dvojinu u nekim kategorijama i padežima i da je još minimalno morfološki otvorena. Čuvanje dvojine u većine im. za parne dijelove tijela i u vremenske im. 'dan' podudarno je ostatcima dvojine u tim kategorijama i u današnjem hrv. i govorima, a ima i usporednice u čuvanju dvojine u tim kategorijama u drugim ie. jezicima. Neki analizirani oblici, kako dvojinski tako i množinski, dolaze u rimi, uključujući i one koji i danas u hrv. knj. čuvaju ostatke dvojine, kao *nȍgū*, r*ùkū* oboje G mn. i d*vàma* m. i s. r., d*vjèma* ž. r. oboje DLI mn. Stoga su oblici *dvima* m. i ž. r. i *očima* oboje DI dv., a donekle možda i *nogu* i *ruku oboje GL dv. (no potonji oblik nije posvjedočen u Marulićevu opusu) u *Juditi* vjerojatno bili i češći nego li je posvjedočeno. Sve potonje oblike kao ostatke dvojine ima i današnji knj. i neki govori. Svi su doneseni zaključci o čuvanju dvojine u *Juditi* u skladu sa slabijim čuvanjem dvojine u čak. XVI. st. nego tijekom ranijih stoljeća.

Zaključuje se da Marulić:

1) još čuva dvojinu u sklonidbi
2) ali se prorijedila i čuva se samo u nekim kategorijama i padežima
3) iako je i dalje minimalno morfološki otvorena.

To potvrđuje naše hipoteze 1., 2. i 4. o čuvanju dvojine u *Juditi*. Vidljivo je da će se uslijed fakultativnosti nekih oblika neke dvojinske specifičnosti iz *Judite* i dvojina u cjelini kasnije izgubiti. Najprije će nestati NAV dv. imenica 'djelo' i 'stopa', a očuvat će se ostatci dvojine u imenica 'dan', nekih imenica za dijelove tijela (u knj.: 'noga', 'ruka', 'oko' i 'uho'), u brojeva 2 i 'oba' i u NAV m. i s. r. uza njih (u knj. prošireno i uza 3 i 4).

b. Dvojinski oblici koji su postali množinski

Dvojinski oblici koji su postali množinski jesu:

svima D mn. (str. 11., 21.), I mn. (str. 77.) – sve u rimi i uz puno češće izvorne *svim* D mn. (str. 24., 31., 39., 40., 2x 43., 54., 58., 2x 61., 71., 73., 78., 84.) i *svimi* I mn. (str. 5., 6., 10., 13., 15., 29., 40., 48., 58., 80., 82., 87.)

s ričima I mn. (str. 11., rima)

mačima I mn. (str. 14.)

seli N mn. (str. 18.) i *po sve liti* A mn. (str. 22., rima) – oblici *seli* i *liti* u teoriji mogu biti i drukčije tvorbe (*seli* N mn. *a-* ili *i*-vrste,[11] a *liti* A mn. *i*-vrste)

sasvim je moguće da je *liti* podrijetlom A dv. (koji sad znači mn.), uz koji dolazi pridjevska riječ u A mn. (*sve*, u ž. r.), kao što uz dokazano podrijetlom dvojinsko (tzv. *duale tantum*) *oči* A dv. također dolazi množinski oblik pridjevske riječi u *prid oči vaše* (str. 5.), dakle podudaraju se te dvije sveze u ustroju. Međutim, moguće je da je *liti* i oblik po *i*-vrsti u A mn.

njima D mn. (str. 33.), I mn. (str. 28., 40., 48., 77. – izvan rime samo 48.) – nasuprot tomu obliku dolazi isključivo *nam* (npr. str. 26.), *vam* (npr. str. 27.) oboje D mn., *nami* (npr. str. 5.), *vami* (npr. str. 5.) oboje I mn., što je podudarno nekim današnjim govorima poput Vr i KP, gdje je u DLI mn. *nȁmi*, *vȁmi* ali *ȕma* (Velić 2023: 114, 115, 116), kao i srčak. kukljičkoga, gdje u DLI mn. imamo *nâmi(n)*, *vâmi(n)* ali *ȕma(n)* (Benić 2014: 316)

tmastima kreljutmi I mn. (str. 21., rimuje se *-ima*)

strašnima vitri : *vali mnogima* I mn. (str. 40., rimuju se ta dva oblika na *-ima*)

možda i *po njivu* L mn. (str. 33., rima), osim ako nije posrijedi A jd. – nedokazivo prema izvorniku (Marulić 1521; 1522; 1523) III7 jer se prema grafiji <-u> ne udvaja.

[11] Ovo istraživanje potvrdilo je ono što je pretpostavio i Mladenović (1957: 123), da bi -i u *seli*, koji Mladenović (isto) drži neobičnim u Marulića, mogao biti analogijom prema obliku *dvori* N mn., koji mu slijedi. Međutim, mi ovdje držimo oblik seli podrijetlom dvojinskim.

Kratak komentar. Velika većina navedenih oblika dolazi u rimi, što ih čini fakultativnima i rjeđima. Marulić u D mn. i I mn. posve iznimno ima mlađe *-ma*, što je primijetio Mladenović (1957: 125, 128, 129, 131), a u *Naslidovan' ju* takvih oblika (izim *očima* I dv.) nema u im. (Horvat 2005: 93, 96–97, 98, 101, 102). Također, svi oblici osim *seli*, *po sve liti* i možebitno podrijetlom dvojinskoga *po njivu* jesu podrijetlom iz DI dv., što je podudarno današnjemu knj., gdje su ti nastavci u potpunosti preuzeti za množinske u DLI mn. Preciznije, velika je većina navedenih oblika u *Juditi* u I mn., za koji Barbarić i Horvat (2022a: 69) i Horvat (2024: 5) drže da je „bio zahvaćen procesom primanja novih dvojinskih nastavaka, čija je uporaba katkad uvjetovana rimom."

c. Statistička obradba podataka i udio dvojine u *Juditi*

Ovdje ćemo pobrojiti i statistički (postotkom) obraditi oblike u potpoglavlju a. Dakle, vidjet ćemo koliko je, izraženo postotkom, dvojine ukupno. Brojke računamo posebno za:

1. dv. oblike u dv. značenju
2. sveze dviju sklonjivih riječi u kojima se dv. može čuvati samo u brojeva 2 i 'oba' i imenice *ȍko* ili i u drugim imenskim riječima
3. mn. oblike gdje se očekuje dv. jer je značenje jednoga para i
4. mn. oblike gdje je semantički mn. jer je posrijedi više parova, ali se može očekivati dv. (tzv. *dualia tantum*).

Svaku stranicu nekoga oblika vrjednujemo kao jedno pojavljivanje. Sveze dviju sklonjivih riječi od kojih jedna nije br. u NAV dv. vrjednujemo kao jedan oblik, te one sveze gdje samo jedan oblik čuva dvojinu vrjednujemo s 0.5. U svezama dviju sklonjivih riječi, od kojih jedna je br. u NAV dv., vrjednujemo posebno svaki oblik s 1. U svezi *ove dvi… ostale* | *…zaspale* N mn. broj *dvi* N dv. ž. r. vrjednujemo s 1, a pridjevske riječi *ove*, *ostale* i *zaspale* sve N mn. ž. r. s 1 kao da je posrijedi jedna riječ. Oblik *ruci* u *obi ruci* A dv. vrjednujemo samo jednom, premda smo taj jedan oblik u analizi obradili na dvama mjestima. Oblike *kolinu* i *pleću* oboje L držimo dvojinskima, kako je i doneseno u analizi, a oblike *dni* i *zime* oboje A u izrazima *za tri dni* i *ne dvi*, *ni tri zime* držimo množinskima,

no kao dvojinski ubrajamo oblik *dvi* A dv. u tom izrazu. Naposljetku izvodimo i računicu s isključenim oblicima NAV dv. broja 2 i 'oba' jer su oni stalnim podrijetlom dvojinskim oblicima u jeziku i danas.

Dv. je oblika u dv. značenju: 34, a bez oblika broja 2 i 'oba': 27;

sveza je dviju riječi gdje samo jedna riječ čuva dv.: 2;

mn. je oblika gdje se očekuje dv.: 41 (od toga 2 u svezama dviju riječi gdje je jedan oblik mn.);

mn. je oblika gdje je semantička mn. a može se očekivati dv. (tzv. *dualia tantum*): 19.

Ukupno je oblika: 96.

Dv. je oblika: 36/96 ~ 37.5 %

Dv. je oblika bez NAV dv. broja 2: 29/89 ~ 33 %.

Prema statističkoj obradbi dvojinskih je oblika u sklonidbi u Marulićevoj *Juditi* minimalno okolu 33 %, a maksimalno okolu 37.5 %. Pritom je 33 % najvjerniji udio dvojine jer isključuje NAV dv. br. 2 i 'oba' kao stalna mjesta. Dakle, dočim se u *Juditi* dvojina izgubila u gl., u sklonidbi udio joj je i dalje okolu trećine ili malo iznad. To pokazuje da se u nekim oblicima ipak očuvala, odnosno rjeđa je i izgubila se u dvije trećine oblika, a u trećini gdje se čuva, čuva se uglavnom u onim kategorijama gdje i danas u knj. imamo ostataka dvojine. Čuvanjem u riječi 'djelo' (i u pridjevskih riječi uz nju) i 'stopa' čuva joj se minimalno morfološka otvorenost, po čemu ipak nije posve morfološko-semantički zatvorena kao kategorija. Da zberemo po svemu: dvojina se očuvala u sklonidbi, gdje se čuva u nešto više od trećine primjera i većinom u onim slučajevima gdje i danas imamo njezine ostatke, ali nije posve ograničena na te slučajeve nego je i dalje minimalno morfološki otvorena po imenicama 'djelo' i 'stopa'. Također, ni u jednoj kategoriji izim im. 'oko' i br. 2. ne čuva se u svim oblicima, odnosno u im. za parne dijelove tijela, u kojima se čuva, i u br. 2 čuvaju se pojedini oblici svih padeža dočim se u drugim kategorijama čuva samo NAV dv., što je također slučajem s današnjim ostatcima dvojine u knj. i u nekim govorima. Potvrđuje se naša hipoteza 3. da je dvojina statistički prorijeđena, ali da se i dalje čuva, no samo u nekim oblicima.

Zaključak

Čuvanje dvojine u *Juditi* u skladu je sa slabijim čuvanjem dvojine u čak. XVI. stoljeća nego u ranijim stoljećima. Dvojina je očuvana samo u sklonidbi, ali kao prorijeđena i samo u nešto više od trećine oblika, preciznije točno 33 % isključe li se NAV dv. br. 2 i 'oba' kao stalna mjesta. Većinom se čuvaju oblici u kojima i danas imamo ostatke dvojine u knj. i u mnogim govorima. Očuvan je i dvojinski sinkretizam. Preciznije, dvojina se čuva u vremenske imenice 'dan', većine im. za parne dijelove tijela ('koljeno', 'noga', 'ruka', 'oko', 'uho', 'pleće', 'rame', a u *Suzani* i 'obrva'), u im. 'vrata', 'djelo' i 'stopa', u br. 2 te u NAV dv. m. r. uza 2 i NAV dv. *e*-vrste uza 'oba'. Samo se u promjeni 2 i 'oko' i 'uho' dvojina čuva u cjelini (iako za 2 fakultativno dolaze i množinski oblici u DI, a za 'oko' u I), dok je u drugim kategorijama ovjerena samo u nekim padežima. Od im. za parne dijelove tijela i br. 2 sreću se pojedini oblici svih padeža, dok se u ostalim slučajima očuvao samo NAV dv. I u svezama dviju riječi najrjeđe je čuvanje dvojine na objema sastavnicama, češće čuvanje dvojine u jednoj od njih, a najčešće čuvanje je množine u objema riječima. Premda je dvojina većinom očuvana u kategorijama gdje se i danas u knj. i mnogim govorima čuvaju ostatci dvojine, ona nije u potpunosti morfološko-semantički zatvorena jer se čuva i u imenica 'djelo' i 'stopa', koje dvojinu i dalje minimalno održavaju morfološki otvorenom jer ne predstavljaju nikakav semantički poseban slučaj čuvanja dvojine. Vidljivo je da će se i većina tih posebnosti poslije izgubiti, kao što će se izgubiti i dvojina u cjelini, no dvojina u *Juditi* ipak ostaje očuvana u nekim oblicima, odnosno u nešto više od trećine slučajeva.

Literatura

Bandić, Marija. 2024. *Leksik Marulićeve Judite iz suvremenoga motrišta*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 46 str.

Barbarić, Vuk-Tadija; Horvat, Marijana. 2022. Preko grafije do jezika – prema analizi izdanja Marulićeve Judite. *Marko Marulić, Judita (1501. – 1521. – 2021.). Zbornik radova u povodu 500. obljetnice od prvotiska Judite*. Ur. Brezak Stamać, Dubravka. Agencija za odgoj i obrazovanje. Split. 59–73.

Barbarić, Vuk-Tadija; Horvat, Marijana. 2022. The Remake of *Judita*: A Modern Translation of the First Croatian Literary and Artistic Work. *Collegium anthropologicum* 46/3. 253–259. http://dx.doi.org/10.5671/ca.46.3.9

Benić, Mislav. 2014. *Opis govora Kukljice*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 466 str.

Blažević Krezić, Vera. 2020. Dvojina u biblijskim tekstovima hrvatskih protestantskih knjiga. *Croatica* 44/64. 55–80.

Celinić, Anita. 2020. Kajkavsko narječje / Kajkavian. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 24. 1–37.

Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Gadžijeva, Sofija i dr. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut. Zagreb.

Geić, Duško. 1998. *Gramatika trogirskoga cakavskog govora*. Matica hrvatska. Trogir.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. August Cesarec. Zagreb.

Hercigonja, Eduard. 1999. Dvojina u jeziku tekstova hrvatskoglagoljičke neliturgijske književnosti XV. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 25/1. 123–140.

Horvat, Marijana. 2005. Sklonidba imenica u Marulićevu *Naslidovan' ju*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 31/1. 87–105.

Horvat, Marijana. 2024. Marulićev *jazik harvacki*. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 11/4. 1–7.

Horvat, Marijana; Perić Gavrančić, Sanja. 2009. Sintaktička svojstva zamjenica u Marulićevu i Kašićevu prijevodu *De imitatione Christi*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 35/1. 141–157.

Horvat, Marijana; Perić Gavrančić, Sanja. 2010. Zapažanja o leksiku Marulićeva *Naslidovan' ja* – od latinskoga izvornika do hrvatskoga prijevoda. *Colloquia Maruliana* 19/19. 223–235.

Hraste, Mate. 1950. Crtice o Marulićevoj čakavštini. *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450. – 1950*. Ur. Badalić, Josip; Majnarić, Nikola. Djela JAZU 40. Zagreb. 245–277.

Hraste, Mate; Hamm, Josip; Guberina, Petar. 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1. 5–213.

Jakop, Tjaša. 2008. *Dvojina v slovenskih narečjih*. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana.

Kapetanović, Amir. 2011. Čakavski hrvatski književni jezik. *Povijest hrvatskoga jezika: 2. knjiga: 16. stoljeće*. Ur. Bičanić, Ante. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb. 77–123.

Kapović, Mate. 2007. *Rekonstrukcija baltoslavenskih osobnih zamjenica s posebnim osvrtom na naglasak*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zadru. Zadar. 176 str.

Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije*. Matica hrvatska. Zagreb.

Kuzmić, Boris. 2007. Slobodna (parna) dvojina u čakavskim pravnim tekstovima od 14. do 18. stoljeća. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi* XXXV/1. 55–82.

Kuzmić, Boris. 2008. O dvojini u *Senjskom korizmenjaku* (1508). *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 56-57. 287–302.

Kuzmić, Boris; Kuzmić, Martina. 2015. *Povijesna morfologija hrvatskoga jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Kuzmić, Boris; Šimudvarac, Mario. 2015. Vezana dvojina u čakavskim pravnim tekstovima od 13. do 18. stoljeća. *Croatica et Slavica Iadertina* 11/1 / 11. 37–55. http://dx.doi.org/10.15291/csi.854

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Lisac, Josip. 2010. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Lisac, Josip. 2012. Hrvatski jezik Vrančićeva rječnika i njegove proze. *Filologija* 52. 37–47.

Listeš, Srećko; Perković Dodig, Zrinka. 2022. Kontekst i poruka Marulićeva djela *Molitva suprotiva Turkom*. *Marko Marulić, Judita (1501. – 1521. – 2021.). Zbornik radova u povodu 500. obljetnice od prvotiska Judite*. Ur. Brezak Stamać, Dubravka. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 269–291.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Školska knjiga. Zagreb.

Lucić, Hanibal. 1997. *Pjesnička djela (izbor)*. Prir. Kolumbić, Nikica. Erasmus naklada. Zagreb.

Lukežić, Iva. 2002. Čitanja sklonivih oblika u Marulićevoj ‘Juditi’. *FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja* 14/2. 23–72.

Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine. Zagreb – Rijeka – Čavle.

Lukežić, Iva; Turk, Marija. 1998. *Govori otoka Krka*. Libellus. Crikvenica.

Marulić Lektire = Marulić, Marko. *Judita*. https://www.gssjd.hr/wp-content/uploads/2010/11/marulic_judita.pdf (pristupljeno 15. veljače 2025.).

Marulić, Marko. 1521. *Judita*. Per Guilielmo da Fontaneto. In Vinegia.

Marulić, Marko. 1522. *Judita*. Od Jerolima Mirkovića. Zadar.

Marulić, Marko. 1522 (tj. 1523).[12] *Judita*. Vinegia.

Matasović, Ranko. 1997. *Kratka poredbenopovijesna gramatika latinskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

Mihaljević, Milan. 2014. *Slavenska poredbena gramatika. 2. dio: Morfologija, Prozodija, Slavenska pradomovina*. Školska knjiga. Zagreb.

Mladenović, Aleksandar. 1957. Fonetske i morfološke osobine Marulićeva jezika. *Godišnjak Filozofskoga fakulteta*. Knj. II. 89–144.

Mladenović, Aleksandar. 1960. O jeziku Marulićevih poslanica. *Godišnjak Filozofskoga fakulteta*. Knj. V. 129–142.

Moguš, Milan. 1972. O proučavanju Marulićeva jezika. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi* II/1. 95–100.

Moguš, Milan; Bujas, Željko. 1980. *Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb.

Ratcliffe 2008 = Number. 2008. Encyclopedia of Arabic Linguistics. Brill. Leiden.

Rešetar, Milan. 1927. Kvantitet u djelima Marina Držića. *Rad JAZU* 233. 145–196.

Stenson, Nancy. 2020. *Modern Irish: A Comprehensive Grammar*. Routledge. Abingdon – New York.

Velić, Luka. 2023. *Fonologija i morfologija novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 206 str.

Vrančić, Faust. 1995. *Život nikoliko izabranih divic*. Prir. Bratulić, Josip i dr. Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić". Šibenik.

Dual Forms in Marulić's *Judith*

Abstract

The article has shown that the dual has been partially kept in *Judith* in declension only, precisely only in some forms and in a little over a third of all examples. It is mostly preserved in the categories where today dual leftovers are encountered in the Standard and in many dialects, only in more such cases than today. It is still a minimally morphologically open category due to preservation of some semantically neutral forms alongside these typical ones. This partial and weaker preservation of the dual applies to both single forms and syntagms, mirroring the weaker retention of the dual in the

[12] Vjerojatno je u tom izvorniku tiskarskom greškom ispisano „MDXXII" umjesto „MDXXIII".

Čakavian of the 16th century than in the previous centuries, with signals that many peculiarities and the dual in entirety would vanish from the language as the time progressed.

***Ključne riječi*:** dvojina, hrvatski jezik, čakavski, Marko Marulić, *Judita*
***Keywords*:** dual, Croatian language, Čakavian, Marko Marulić, *Judith*